

“Westerdijk wilde niet dat de oorlog haar lab binnendrong”

“ALS ER ECHT NIKS AAN DE HAND IS, HOE KÁN DIT DAN?”

Patricia Faasse over Westerdijk en gender bias in de wetenschap

door Evelyne Hermans - Binnenkort is het precies honderd jaar geleden dat de academische wereld voor het eerst een vrouw in toga zag: op 10 februari 1917 hield Johanna Westerdijk haar oratie. Westerdijk streed tegen alle uitsluiting van wetenschappelijke activiteit op basis van ras, geloof, politieke voorkeur of geslacht. Zelf was ze als vrouw moeizaam opgeklommen in de wereld van geleerde mannen en probeerde zij mensen puur te beoordelen op basis van hun wetenschappelijke kwaliteiten. Een onderwerp dat ook vandaag de dag actueel is. Patricia Faasse schreef een boek over Westerdijk en vertelt aan Pandora waarom de plantenziektenkundige haar zo fascineert.



Patricia Faasse

“Johanna Westerdijk heeft het niet makkelijk gehad. Tijdens haar loopbaan werd ze zelf op meerdere vlakken uitgesloten. Ze had niet de juiste vooropleiding en mocht daarom niet promoveren in Nederland. In München, waar het wél mocht, was haar vrouw-zijn echter weer een probleem. Het heeft lang geduurd voordat ze op een positie terecht kwam waarin ze het zelf anders kon aanpakken. Eenmaal in die positie heeft ze zich altijd gehouden aan haar voornemen om niemand uit te sluiten.”

Geen compleet verhaal

“Tijdens het schrijven van mijn proefschrift - een wetenschapshistorische reconstructie van de vraag waarom planten naar het licht toe groeien - kwam ik Westerdijk voor

het eerst tegen in haar hoedanigheid van plantenziektenkundige. Daarna dook ze in allerlei contexten op: ze was directeur van zowel het Centraal Bureau voor Schimmelcultures (CBS) als van het Willie Commelin Scholten Instituut én ze was de eerste vrouwelijke hoogleraar van Nederland. Er was dus al veel over haar geschreven, maar steeds vanuit slechts één perspectief: óf over het onderwerp ‘vrouwen in de wetenschap’ óf over haar kennis van plantenziekten en schimmels. Een compleet verhaal, waarin alle aspecten een rol speelden, was er nog niet. Toen dacht ik: dat verhaal moet ik dan maar gaan schrijven.”

“Ik vond het belangrijk om haar geschiedenis op te tekenen, omdat het een kleurrijk verhaal toevoegt aan alle andere verhalen over vrouwen in de wetenschap. Daar zijn er namelijk niet veel van en ik vind: hoe meer, hoe beter. Met name omdat Westerdijks geschiedenis laat zien dat de man-vrouwtegenstelling niet zwart-wit is. Ook vrouwen zijn er in vele soorten en maten. Dé vrouw in de wetenschap bestaat niet, net zo min als dé man.”

Vrouwen in de minderheid

“Via een contact in Zuid-Afrika kwam ik in het bezit van kopieën van brieven die Westerdijk na de oorlog schreef en las ik dag-

boeken van één van haar assistentes over de sfeer in Westerdijks lab. Over de NSB'er die daar rondliep en hoe stoïcijns Westerdijk daaronder bleef. Westerdijk wilde niet dat de oorlog haar lab binnendrong, alleen de wetenschap was daar belangrijk. Tegenstellingen van politieke aard liet ze niet toe.”

“Dat niet-uitsluiten spreekt me aan, omdat de gender bias in de wetenschappelijke wereld nog steeds heel groot is. Daardoor zijn vrouwen in hoogleraarposities nog altijd in de minderheid. Als je jong bent zie je dat niet, dan vind je maatregelen ook niet nodig. Maar dan ben je op een dag 52 en beseft je ineens dat de helft van alle studenten vrouw is, maar dat er maar 10% hoogleraar is. En dan denk je: als er echt niks aan de hand is, hoe kán dit dan? Er zit gewoon nog steeds iets niet goed.”

Politiek steekspel

“In de tijd van Westerdijk kon je niet, zoals tegenwoordig, op een hoogleraarpositie solliciteren - daar moest je voor worden gevraagd. Er zat een heel politiek steekspel achter en als wetenschapper was je gewoon een pion in dat spel. Vandaag de dag gaat het anders. Je solliciteert met z'n tienden op een positie en een selectiecommissie bepaalt wie de beste is. Dat gebeurt allemaal binnen een keurig ingericht, transparant proces. We moeten echter beseffen dat zich óók binnen die transparante, keurig ingerichte processen onbewuste biases voordoen. En dat het dus belangrijk is dat er voldoende vrouwen in die commissies zitten. Commissies die uit louter mannen bestaan, kiezen namelijk onbewust voor kopieën van zichzelf. Het feit dat de huidige processen keurig en transparant zijn,

wil niet zeggen dat ze ook goed functioneren.”

“Dat de dobbelstenen voor Westerdijk goed vielen, daar ging ze heel pragmatisch mee om. Ze kreeg de kans, en dus greep ze hem. Met succes. Ze had veel contacten met wat wij vandaag de dag de industrie zouden noemen en was er heel bedreven in om die met de wetenschap te verbinden. In moderne formuleringen zouden wij zeggen: ze was kampioen valorisatie. Onder haar leiding is het CBS ontzettend gegroeid, van tachtig schimmels naar meer dan elf duizend soorten. Het lastige proces van inkoop, verkoop, handel en wetenschappelijk onderzoek wist zij in goede banen te leiden. Het Centraal Bureau voor Schimmelcultures bestaat vandaag de dag nog steeds, het is het grootste ter wereld.”

Überhumanist

“Dat is heel bijzonder, want schimmels behoorden heel lang tot de onderwereld. Ze werden geassocieerd met kabouters en heksen en werden ook wel ‘de derde soort’ genoemd. Dieren en planten stonden op nummer één en twee. Het grappige is dat vrijgevochten vrouwen, zoals Westerdijk, vaak ‘het derde geslacht’ werden genoemd. Westerdijk heeft ‘de derde soort’ uit de schaduw gehaald en duidelijk gemaakt: zonder deze soort gaat de wereld dood.”

“Daarnaast wist ze het wetenschappelijke, maatschappelijke en economische belang met elkaar te verbinden op een manier waar mensen ook nog blij van werden. In haar lab heerste een goede sfeer en bestonden prettige verhoudingen. Het mens-zijn was belangrijk. Ik vind haar daarom een überhumanist. Ze keek alleen naar wat iemand wil en kan en liet zijn of haar achtergrond buiten beschouwing. Dat zijn allemaal dingen die we vandaag de dag nog steeds van haar kunnen leren.”

Athena's Angels

“Ik zou graag willen weten wat wij als samenleving kunnen doen om dat ook te bereiken. Andere hoogopgeleide vrouwen zijn hier ook mee bezig, zoals de vier hoogleraren van Athena's Angels (zie pagina 13, red.). Zij hebben onderzoek gedaan naar de reden waarom gender bias ook in 2016 nog steeds zo alom vertegenwoordigd is.”

“Mensen die denken dat er geen probleem

“Ze heeft zich altijd gehouden aan haar voornemen om niemand uit te sluiten”



is, moeten eens op hun website kijken. Daar kunnen zowel mannen als vrouwen anoniem hun ervaringen met gender bias delen. De website staat inmiddels vol met verhalen waarvan je haren recht overeind gaan staan. Dus dat maatregelen nodig zijn, dat staat vast.”

Achterstand wegwerken

“Op semantische discussies over positieve discriminatie van vrouwen en dat we gender bias juist in stand houden door vrouwen als aparte groep te behandelen, ga ik niet eens in. Daar schiet niemand iets mee op. Ik ben daar eveneens heel pragmatisch in geworden: de situatie moet veranderen en dat gebeurt niet vanzelf.”

“Ook Westerdijks ‘niet-uitsluiten’ ging gepaard met de bevoordeling van vrouwen. Niet omdat het vrouwen waren, maar wel om de achterstand weg te werken. Haar insteek was: ‘Heb je het ergens anders moeilijk? Kom dan maar bij mij werken.’ Zij had daar geen wetten of beleid voor nodig. Ze deed het gewoon.”

Evelyne Hermans is hoofdredacteur van Bupdated, de nieuwsbrief van de faculteit Bètawetenschappen, en werkt als web- en social-mediareducteur bij dezelfde faculteit. Daarnaast is ze freelance tekstschrijver en geeft ze blogworkshops en schrijft trainingen (www.evelynehermans.nl).